

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.О. президента державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Ксенія СЕМЕНОВА

«14» квітня 2025 року

ВИСНОВОК

Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» (далі КАІ) про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Кореня Євгена Руслановича на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 «Соціологія» на тему «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект».

ВИТЯГ

із протоколу № 5 розширеного засідання
кафедри соціології та політичних наук КАІ
від 11 квітня 2025 року

Присутні на засіданні науково-педагогічні працівники кафедри соціології та політичних наук

Головуючий на засіданні: к.соц. наук, доцент Полова Н.О.

Третяк Олексій Анатолійович, д-р. політ. наук, проф. зав кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Недюха Микола Петрович, д-р. філос. наук, проф. кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Романенко Юрій Вікторович, д-р.соц. наук, проф. кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Гладких Валентин Валерійович, к. філос. наук, доц. кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Полова Наталія Олександрівна, к.соц. наук, доц. кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Грищенко Неля Іванівна, ст. викладач кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Сальнікова Наталія Валеріївна, к.іст. наук, доц. кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Круглашов Андрій Анатолійович, к. політ. наук, доц. кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Стригуль Марина Василівна, к.соц. наук, доц. кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Запрошені:

Від деканату факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ:

Кокарева Анжеліка Миколаївна, к. пед. наук, доцент, заступник декана з наукової роботи факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Присутні на засіданні науково-педагогічні працівники інших кафедр КАІ:

Скиба Іван Петрович, к. філос. наук, доцент, професор кафедри філософії КАІ

Васильченко В'ячеслав Миколайович, к. філол. наук, доцент, завідувач кафедри журналістики КАІ

Присутні на засіданні науково-педагогічні працівники інших закладів освіти:

Кривошеїн Віталій Володимирович, д-р політ.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ніколенко Вадим Вікторович, д-р соціологічних наук, доцент, професор кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Порядок денний

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта кафедри соціології та політичних наук КАІ КОРЕНЯ Євгена Руслановича на тему «Візуальні символи українського епосу», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05, за спеціальністю 054 «Соціологія».

Науковий керівник –доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ Романенко Юрій Вікторович,

Дисертація виконувалась на кафедрі соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій КАІ (протокол №10 від 16 грудня 2021 року).

Уточнену редакцію теми дисертаційного дослідження «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект» затверджено на засіданні Вченої ради Вченої ради КАІ від 22 січня 2025 року, протокол № 1.

Виступили:

Здобувач Корень Євген Русланович представив презентацію за основними положеннями дисертації «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект» поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 “Соціальні та поведінкові науки” за спеціальністю 054 «Соціологія».

Доповідач відзначив, що архетипи – це апріорні форми структурування символічного досвіду, які в мистецтві визначають стійкі пресупозиції колективного безсвідомого в роботі уяви митців, як в безособових (фольклорних), так і літературно-персоналізованих епічних творах (казках та легендах). Архетипи в фантазійно-символічних версіях прорітизують та тематизують ті чи інші культурні та соціальні цінності в низці символічних інваріантів, припускаючи, поруч з нею, множину варіативів. Означена обставина стає основою для повторюваності та міжкультурної дифузії ключових персонажів, їх «характерології», сюжетів та їх окремих символічних елементів в казках та легендах різних народів (етнічних, національних спільнот).

Дисертантом констатовано, що соціологічна перспектива дослідження архетипів та архетипіки в соціології відкривається, перш за все, в соціології мистецтва як специфічній сфері теоретизування та емпіричних студій, пов'язаних із дослідженням зв'язків між мистецтвом як аксіосферою культури та сферою створення специфічних образно-символьних сенсів та соціальною структурою суспільства, його інститутами та практиками, іншими соціальними суб'єктами, явищами та процесами.

Доповідач наголосив на тому, що концепт «архетип» розкривається в двох засадничих парадигмах інтерпретацій, з якими пов'язані «архетипи як першообрази світової культури» та «архетипи як першообрази локальних культур». Така дуальність дозволяє простежити логіку дослідження концепту в класичній, некласичній та постнекласичній соціології та міждисциплінарних дослідженнях. Юнгіанські та похідні від них студії пропонують моністичне розуміння архетипів та архетипіки як загально-людського (культурно-світового) явища, форми безсвідомої структурації досвіду людей безвідносно до їх спільнотної приналежності. В соціал-еволюціоністських, синергетичних, структуралістських та постструктуралістських дослідженнях концепт архетипу розкривається як (етно)- та культуро-специфічний

Дослідником у виступі було наголошено на наскрізній присутності архетипів в соціо-культурній сфері, що дозволяє пов'язувати з ними універсальні видозмінені інстинкти (в натуралістичній парадигмі, еволюціонізмі та соціал-дарвінізмі), елементарні (примітивні) (першо)думки, колективні уявлення, які є мовоутворюючими (структуралізм, постструктуралізм), фрактальні атрактори, які є порядкоутворюючими структурами суспільства (синергетика) та форми організації символічного досвіду, які уможливають його сценарне фреймування та утворення відповідних скриптів і символічних інтеракцій, що реалізуються як в емпіричному соціальному житті, так і в символічних репрезентаціях творів мистецтва (казок та легенд). Постмодерністське розуміння архетипів як символічного (першо)джерела фантазмів дозволяє істотно збагатити можливості архетипових студій в соціології мистецтва та соціології епосу, включаючи його символічну складову.

Автор дисертаційного дослідження відзначив, що вважає найперспективнішим з теоретичної та соціально-практичної точки зору культурно-ціннісну парадигму дослідження архетипів П. Піетікайнена, яка дозволяє синтезувати юнгіанське, еволюціоністське, синергетичне,

(пост)структуралістське та постмодерне розуміння архетипу. Синтез характеристик архетипу, представлених в означених напрямках теоретизування дозволяє сформулювати розгорнуту робочу дефініцію архетипу, прийнятну як для подальшого теоретичного аналізу, так і для емпіричних досліджень.

Побудова класифікації (типології) архетипів для реалізації цілей дисертаційного дослідження зумовлена, на думку автора, потребою теоретичного та емпіричного розрізнення архетипових образів в епічних творах (казках та легендах), наповнених різними символами із відповідними архетиповими референціями. Архетипові образи мають відповідну культурну і соціальну цінність (позитивну або негативну), отже, їх представленість в символах казок та легенд дозволяє структурувати уяву і, таким чином, реалізовувати імпліцитний вплив на формування культурних та соціальних ідентичностей.

Узагальнення праць із класифікаціями архетипів, як наголосив доповідач, дозволяє зробити висновок про те, що більша частина поняттєвого апарату типологій побудована з урахуванням методології юнгівського психоаналізу та постструктуралізму. В сучасних архетипових студіях, орієнтованих синтез на лінгвістично-структуралістської парадигми з юнгівським психоаналізом, відбувається відмова від концепту архетипу як «образу в собі» на користь поняття архетипового образу, яке є зручнішим з точки зору аналізу творів мистецтва (казок та легенд).

Всі архетипи, за визначенням доповідача, містять ті чи інші значущі образи уяви або пам'яті, наділені культурною або соціальною цінністю, і через це утворюють еталонні моделі наслідування з минулого або майбутнього. Разом з цим, безособові архетипи відображають в більшій мірі культурну або соціальну статику і стосуються неживого (мінерального, технічного, архітектурно-речового) світу і мають розгорнуті символічні репрезентації, отже, є представленими в символічному оточенні у вигляді конкретних (як правило, візуально-наочних) образів. Вони мають переважно меморіальну (ретроспективну) цінність, що виражається в обмежених масштабах впливу, в тому числі і в творах мистецтва (казках та легендах). З іншого боку, особистісні (суб'єктні) архетипи представлені динамічними сценаріями, що «мігрують» з однієї історичної епохи до іншої, тому мають надчасову культурну та соціальну цінність. Зазначене відкриває їх можливості не лише для структуровання казок та легенд, але і використання в індустрії культури (кіномистецтва), рекламі, пропаганді, брендингу та ін. комунікативних технологіях.

Для реалізації частини завдань дисертаційного дослідження, які стосуються емпіричного дослідження, доповідачем було визначено як найзручнішу типологію В. Самохвалова. Її зручність (практична орієнтованість) зумовлені простотою побудови системи емпіричних індикаторів, необхідних для вирізнення архетипів і символів в текстах казок та легенд через поведінкові ознаки тих чи інших персонажів.

Доповідач відзначив, що символи у відповідності до концептуальної схеми Джонсона, Дандекера та Ешуорта доцільно визначати в рамках чотирьох парадигм соціологічного теоретизування: емпіричній, раціоналістичній, суб'єктивістській та

субстанціалістській. Всі парадигми відповідають логіці дисертаційного дослідження, оскільки надають можливість розкрити чотири аспекти фігурування символів в сюжетах українських казок та легенд.

За результатами емпіричного дослідження здобувачем було відзначено, що Український епос має велику кількість символів, котрі виявляють себе у різних образах. Символи, що зустрічаються в українських епічних творах виявляють себе у різноманітних архетипах. Різні символи мають свої переважаючу частотність представленості себе у тому чи іншому архетипі (архетипах). З точки огляду аналізу, було обрано символи, що вказують на тих чи інших персонажів безпосередньо чи опосередковано, так як такі символи є найбільш часто повторюваними в епічних творах, а також найбільш залученими у його розгортанні.

Український епос умовно можна поділити за ознакою ключової залученості у ньому головних персонажів, що уособлюють ті чи інші символічні вмісти. Даний епос містить у собі різноманітні міфологеми та біхевіореми, що впливають із ключових символів різних типів українського епосу: спіритуального епосу, антропо-/соціо- епосу, зооепосу та вегетоепосу. Загалом проаналізовано 1600 текстів українських казок та легенд (по 400 в кожному типі епосу).

Спіритуальний епос відкриває реципієнтові широке семантичне поле, де представлено багато різноманітних образів, через котрі реалізується з відповідною частотністю той чи інший символ, а також відповідні до нього міфологеми та біхевіореми. У спіритуальному епосі центральне символічне значення мають персонажі, котрі співвіднесені до світу духів (різноманітні духовні істоти). Цей тип епосу виявляє себе у центральній проблемі – взаємодії зі світом духів та формуванні оцінки відношення до них.

З огляду на останнє, є цілком нормальним вияв ключових символів цього епосу як істот духовного світу, так і людей котрі з ними взаємодіють. Зазначені символи впливають із наявності у цьому епосі відповідних типових пар символів, котрі посилаються на тих чи інших персонажів та взаємодіють одне з одним, наприклад: злий дух (наприклад, Чорт) та людина чоловічої статі (наприклад, Чоловік); злий дух (наприклад, Люцифер) та людина жіночої статі (наприклад, Жінка), тощо.

Серед найбільш представлених символів спіритуального епосу, під час розгляду 400 українських епічних творів (казок та легенд), найбільшої представленості серед чисельних символів у творах, були визначені наступні символи, що уособлюють тих чи інших ключових персонажів даного епосу, а саме символи (від найбільш залученого до найменш залученого): Жінка у 15% (60 текстів), Чоловік у 13,5% (54 тексти), Чорт (Дідько) у 13,5% (54 тексти), Змій (Дракон) у 10,5% (42 тексти), Люцифер у 10,25% (41 текст), Чортова жінка у 8,75% (35 текстів), Баба у 8,25% (33 тексти), Дівчина у 8% (32 тексти), Хлопець у 7,25% (29 текстів), Господь Бог у 5% (20 текстів).

Серед зазначених результатів огляду українського спіритуального епосу наявна присутність половини символів (5 символів з 10 найпоширеніших), що вказують на персонажів, що зображені у образах людей. Таким чином, підтверджується важливе місце присутності символів людини поряд з символами, що уособлюють духовних істот. У зазначеному типі епосу наявна велика кількість

міфологем що стосуються питань взаємодії людей з тими чи іншими духами (ворожими та дружніми), що реалізується у наступних типах біхевіорем: спілкування, уникання, укладання угод, змагання у кмітливості та силі, намагання надурити, намагання поклонятися й приймати волю того чи іншого духу для виконання тощо.

Згідно зазначених результатів детального огляду реалізації даних символів через архетипові міфологеми та відповідні до них біхевіореми варто відзначити високу залученість символів, що представлені жіночими образами (символи – Жінка, Баба, Чортова жінка, жіночі персоніфікації символу Змій) до архетипів, що належать до міфологем архетипів магічного кола, що виявляють себе як у позитивному, конструктивному аспекті (через архетип Мудрої стариці), так і в негативному, деструктивному аспекті (через архетип Жахливої стариці). Винятком серед зазначеного є символ Дівчина, котрий найбільш представлений у міфологемах, що належать до архетипів юнацького кола.

Наступним типом українських епічних творів, що досліджувалась, є тексти антропо-/соціо- епосу. Цей тип епосу вирізняється фокусом уваги на символізмі людини та спільнот, саме окремі люди та спільноти є ключовими персонажами в таких епічних творах та підлягають аналізу їх символічного аспекту. У зазначених епічних творах образи окремих людей та відповідний їхній символічний вміст часто знаходиться поряд з відповідними образами спільнот (окремих соціальних груп, різних верств населення, тощо) що знаходяться у постійній взаємодії одне з одним.

Таким чином, окремі тексти антропо-/соціо- епосу фіксують свою основну увагу на окремих соціальних аспектах особистості, наприклад, належності того чи іншого персонажу, котрий містить символічне значення, до певної соціальної групи – наймит, мандрівний воїн тощо. Декотрі епічні тексти антропо-/соціо- епосу підкреслюють соціальний аспект персонажів, що уособлюють різні соціальні прошарки у системі соціальної стратифікації, опісля чого такі тексти демонструють наявні конфлікти між представниками різних соціальних прошарків, наприклад, протиставлення: багаті – бідні, у образах конфліктів панства та селянства, тощо.

Серед найбільш поширених символів у антропо-/соціо- епосі слід відзначити наступні (у порядку спадання): Жінка у 13,75% (55 текстів), Чоловік у 12,75 (51 текст), Чарівна тварина у 12,5 (50 текстів), Наймит, наймичка 10,75 (43 тексти), Мандрівний вояка у 9,5% (38 текстів), Хлопець у 9,25% (37 текстів), Дід у 9% (36 текстів), Дівчина у 8,25 (33 тексти), Баба у 8 (32 тексти), Володар (цар, князь, пан) у 6,25% (25 текстів).

Згідно зазначених результатів детального огляду реалізації даних символів через архетипові міфологеми та відповідні до них біхевіореми варто відзначити високу залученість символів Чоловік, Хлопець, Мандрівний вояка, Наймит, наймичка, до архетипів, що належать до міфологем архетипів юнацького кола та героїчного кола, що виявляють себе як у позитивному, конструктивному аспекті (у архетипах юнацького кола – це Принцеса, Мисливець; у архетипах героїчного кола – це Амазонка, Воїн) так і негативному, деструктивному аспектів (архетипах юнацького кола – це Спокусниця, Волоцюга; у архетипах героїчного кола – це Полковальниця, Злодій).

Наступним виокремленим типом епосу є зооепос, котрий є епосом де основне

місце посідають ключові персонажі, що представлені у образах тварин та несуть відповідні символічні значення. У цьому епосі найбільш центральними міфологемами що висвітлюються, є такі, що пов'язані з: 1) проекцією соціальних уявлень та культурних стереотипів про людей на образи тварин; 2) демонстрацією конфліктів світу інстинктів (природи) та світу цензури (культури), що притаманні людям, котрі здійснюють проекцію власних колективних уявлень про тварин та оцінку їхньої життєдіяльності; 3) взаємодії між різними тваринами як символічного відображення соціальних комунікацій між людьми.

Серед найбільш представлених символів зоопосу, під час розгляду 400 українських епічних творів (казок та легенд), найбільшій представленості серед чисельних символів у творах, були визначені наступні символи: Вовк у 16,5% (66 текстів), Лисиця у 15,5% (62 тексти), Півень у 11,5% (46 текстів), Ведмідь у 11% (44 тексти), Змія у 10% (40 текстів), Пес у 9% (36 текстів), Їжак у 7,25% (29 текстів), Ворона у 7% (28 текстів), Заєць у 6,25% (25 текстів), Віл у 6% (24 тексти). Зазначені символи у різних співвідношеннях залучені до вияву себе в різних архетипах.

При детальному розгляді результатів реалізації даних символів через архетипові міфологеми та відповідні до них біхевіореми варто відзначити високу залученість символу Лисиця до архетипів сімейного та магічного кола у їхніх конструктивних та деструктивних аспектах (архетипи Великої матері, Мудрої стариці та архетипи Жахливої матері та Жахливої стариці). Наступні символи виявляють високу залученість через архетипові міфологеми та біхевіореми що відносяться до юнацького кола та героїчного кола – символи Вовк, Ведмідь, Заєць.

Останнім типом епосу, серед виділених є вегетоепос. Його особливість полягає у основній ролі персонажів, що уособлюють різні образи рослин та несуть відповідний символічний вміст. Зазначений тип епосу презентує різноманітну проблематику, що пов'язана із стосунками людини до світу природи, зокрема рослинного світу. У цьому типі епосу наявні міфологеми та біхевіореми, котрі вказують на наявні давні язичницькі вірування, що ілюструється як в різноманітних архаїчних ритуалах (наприклад, пошуку чарівної квітки або чарівного цвіту папороті), а також відповідних анімістичних та тотемних уявленнях..

Анімістичні та тотемні уявлення виявляють себе у чисельних образах міфологем та біхевіорем, де, наприклад, жінки, що перебувають у скорботі, за втратою чоловіка, нареченого втрачають спокій перетворюються на дерева, кущі, тощо. У вегетоепосі зазначені такі найбільш поширені символи: Вербa у 16,75% (67 текстів), Калина у % (текстів), Яблуко у 14,5% (58 текстів), Зілля (сушені трави) у 10,75% (43 текстів), Папороть у 9,5% (38 текстів), Дуб у 9,5% (38 текстів), Квітка (чарівна) у 9,25% (37 текстів), Груша у 8,75% (35 текстів), Гарбуз у 5% (20 текстів), Береза у 4,5% (18 текстів).

Результати детального огляду реалізації даних символів через архетипові міфологеми та відповідні до них біхевіореми демонструють високу залученість усіх восьми розглянутих найпоширеніших символів вегетоепосу до міфологем архетипів магічного кола, що виявляють себе як у позитивному, так і деструктивному аспектах (архетипи Мудрого старця та Жахливого старця) – не менше 10 текстів, що представлені у різному співвідношенні. До цього переліку не входять лише два символи – Береза та Гарбуз, що мають у архетипах магічного

кола представленість лише у 4 та 6 текстах.

Запитання до здобувача:

Недяха М.П., д.філос.н., професор, кафедри соціології та політичних наук КАІ.

Запитання: Які дослідники архетипів та архетипіки в соціокультурному аспекті з України Вам відомі і в якій парадигмі вони працюють?

Відповідь: Дякую за запитання. Серед українських дослідників архетипи та архетипіку досліджували в статтях та монографіях як соціологи (О. Донченко, Ю. Романенко, Н. Гордієнко, Е. Афонін та А. Мартинов), так і соціальні філософи, мистецтвознавці та філологи.

Український соціолог Н. Гордієнко у своїй статті аналізує публікації в сфері дослідження архетипів, які поділяє на три групи: 1) соціально-філософські та філософсько-антропологічні (С. Кримський, О. Гордійчук, Ж. Дюран); 2) соціологічні та соціально-психологічні (О. Донченко, Ю. Романенко, Н. Гордієнко, Е. Афонін та А. Мартинов); 3) мистецтвознавчі та культурологічні (О. Когут, О. Гордійчук, Г. Микитів).

Наближеними до тематики дисертаційного дослідження, зокрема, до його теоретичних засад, а також визначення предметного поля соціології мистецтва є статті та монографії Е. Афоніна та А. Мартинова, О. Донченко, Ю. Романенка, Т. Каменської, М. Стригуль, В. Гладких, О. Хомерікі, О.Третьяка.

З огляду концепцій українських дослідників впливає сфокусованість їх предметного інтересу до тематики архетипів на спробі синтезувати юнгіанство, синергетику (теорію архетипів фрактальних атракторів) з низкою неофункціоналістських та постструктуралістських (постмодерних) студій. Сам огляд дає підстави констатувати невираженість прихильності авторів (авторок) в Україні до будь-якої конкретної теорії при їх зовнішній приналежності до культурно-орієнтованої парадигми соціо-культурних студій архетипіки, в яких архетипи є водночас предметом аналізу і соціології культури, і соціології мистецтва.

Запитання: В чому Ви вбачаєте Ваш авторський здобуток у розкритті самого концепту «архетип» в соціокультурному аспекті?

Відповідь: Дякую за запитання. В дисертації мною запропоновано розгорнуту робочу дефініцію архетипу, прийнятну як для подальшого теоретичного аналізу, так і для емпіричних досліджень.

На мою думку, архетип, по-перше, є структурою колективного (спільнотного, соціального) безсвідомого, яка виконує функцію сценарного структурування в соціально-історичному досвіді великих спільнот і здобуває символічне вираження в різних сферах пізнавальної діяльності та соціальних практик.

По-друге, в сфері пізнання архетипи можуть спрямовувати пізнавальні процеси, зокрема, уяви, виступаючи як сховищами (архівами) соціальної пам'яті, з якої соціальне сприйняття та уява отримують форми організації символічного досвіду та набори символів. Водночас архетипи є також і праформами уяви, що задають цінність того чи іншого образу.

Хочу наголосити на тому, що цінність будь-якого архетипового образу в

культурі може визначатися як культурно-меморіальними, так і імагінальними чинниками. Тим не менш, архетиповість образу визначається не його ноуменальними особливостями, а зв'язком із цінностями, що дозволяє визнавати цей образ визначаюче-визначальним (владним) в аспекті структурації пам'яті та уяви.

Також архетипові форми символічного досвіду та символи характеризуються культурною привабливістю та через казки та легенди стають джерелом міфологем. Вони спрощують світосприйняття за рахунок формування двополосної (дихотомічної) картини світу.

Якщо враховувати теорію фрактальних архетипів О. Донченко, то архетипові міфологеми можна визначити як символу-упорядковуючі структури, які через релігію, філософію, ідеологію, образотворче мистецтво, архітектуру, епос, драматургію та ін. можуть набувати ознак фрактальності. Вони можуть ставати програмуючими щодо спільного безсвідомого чинниками рекурсії культурного та соціального порядку.

У авторському визначенні архетипів враховано соціо-програмуючі можливості архетипів в мистецтві (з урахуванням (пост)структуралістського, постмодерністського та юнгіанського розуміння). Вони можуть реалізовуватися через систему символів-образів творів мистецтва в спільнотних фантазмах.

Полова Н.О., к.соц.н., доцент кафедри соціології та політичних наук КАІ.

Запитання: У висновках до першого розділу Вашої дисертації написано про те, що (цитую) «...архетипові міфологеми є метафорами, через які реальні ідентичності можуть розкриватися в імагінальній формі шляхом їх віталізації». Я не дуже зрозуміла, що тут мається на увазі?

Відповідь: Дякую за запитання. Сам термін «віталізація» означає буквально «оживлення». В казках і легендах відповідні символи в переносному сенсі «оживають». Це відбувається за рахунок того, що метафори в архетипових міфологемах казок та легенд – це, так би мовити, розширені символічні форми, символні проєкції культурних та соціальних значень на світ рослин, тварин, духовних сутностей. Саме це і мається на увазі в цьому реченні.

Запитання: Дуже дякую за відповідь. У мене буде ще одне запитання з приводу не дуже зрозумілої ідеї. Ви пишете в тих самих висновках, що (цитую) «як складові частини міфу, архетипові міфологеми при контакті з ними підтримують культурний та соціальний аутопоейзис через міфопоейзис та психопоейзис». В соціології є відома теорія аутопоейзису Лумана. В цьому місці мається на увазі цей автор і його концепція, чи щось інше?

Відповідь: Дякую за запитання. В тому числі. Взагалі-то саме поняття аутопоейзису означає спроможність соціальної системи до створення власних частин із цілісності. Але соціальна цілісність спочатку проєктується, так би мовити, в культурі. Потім цей проєкт матеріалізується у соціальні інститути та систему стратифікації і на рівні особи. Казки і легенди як складові епосу є частинами мистецтва, яке приймає участь у культурному відтворенні суспільства. Воно підтримує це відтворення через архетипові скрипти та символи. Бо основою мистецтва є міф, який пізніше стає частиною соціальної ідеології. Мистецтво певного типу і епос певного типу містять міфи певного типу, які відповідають

суспільству та суспільному життєустрою і відтворюють останній. Це і є міфопоейзис. Але особи, які є реципієнтами казок і легенд, діти, але часом і підлітки, а в деяких країнах – дорослі, сприймають архетипи і символи епосу і переробляють їх значення у своїй психіці. Переробка цих значень відповідає психічній системі особи в тому суспільстві або соціальній групі, до якої приналежить цей епос, казки і легенди. Отже, це і є психопоейзис як продовження культурного та соціального аутопоейзису.

Круглашов А.А., к.політ.н., доцент, доцент кафедри соціології та політичних наук КАІ.

Запитання: З огляду на Вашу дисертацію, в чому Ви вбачаєте прикладні аспекти роботи з теорією архетипів в умовах сучасного українського суспільства?

Відповідь: Дякую за запитання. Прикладні аспекти дотичні перш за все до виховання, яке здійснюється в шкільних та дошкільних установах. Адже там читають казки та легенди дітям, тож вчителям та вихователям важливо зрозуміти, які значення мають ті чи інші архетипи та символи, якими наративами краще послуговуватися для досягнення тієї чи іншої навчальної та виховної мети. За умов розуміння працівниками освіти символічних значень тих чи інших текстів вони зможуть обирати тексти із конструктивним впливом в навчальній та виховній діяльності та відкоремлювати їх від текстів із деструктивним впливом.

Грищенко Неля Іванівна, ст. викладач кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Запитання: В Україні є відомими архетипові студії Е. Афоніна, який спирається на методологію французького дослідника Ж. Дюрана. Чи застосовуєте Ви в дисертаційному дослідженні методологію цих авторів, і якщо так, то яким чином?

Відповідь: Дякую за запитання. На мою думку, український дослідник Е. Афонін в дослідженні архетипів спирається не стільки на Ж. Дюрана, скільки на фрактальну теорію архетипів О.Донченко. Ба більше, в їх концепціях деякі базові визначення архетипів, символів, фракталу майже не відрізняються. Афонін досліджує архетипи як соціально-історичні патерни розвитку суспільства. Для нього це скоріше динамічні, аніж статичні структури. До того ж, автор вважає, що архетипи в кожную епоху можуть змінюватися та оновлюватися. Ця точка зору стоїть ближче до матеріалістичного бачення та синергетики.

Дюранівське розуміння виглядає дещо іншим. На думку Дюрана, архетип є різновидом образу, який в своєму символічному «сенсі», має глибоке коріння, яке сягає нижче поверхневого значення та ґрунтується на фундаментальних, динамічних спонуках і конфігураціях. Символи як складники архетипу мають внутрішню, спонтанну здатність виражати себе в образах радикального змісту, які передують і підлягають словесній артикуляції. Автор називає цей рівень взаємодії «вербальним» (у сенсі вокально-експресивного розуміння). За ілюстрацію цього типу комунікації автор обирає крик або вигук немовляти як зразок елементарних символічних виражень значення.

Поняття архетипу Дюран визнає таким, яке К.-Г. Юнг запозичив у Я. Буркхардта. Дюран розуміє архетип не як оригінальний образ, а як тип шаблону фундаментального досвіду, який ґрунтується на інстинктивних та афективних

силах і знаходить вираження в іконічній, а не в словесній формі. Архетиповий символ функціонує як «субстантифікація» цих «тенденцій», надаючи їм певної форми та образу». Афонін розуміє архетип як соціально-історичний патерн, який може змінюватися від епохи до епохи. Більше того: у Афоніна архетип розкривається в межах теорії соціально-історичних циклів, отже, його розуміння ґрунтується на циклічній часовій парадигмі та фрактальних матрицях. Отже, у Афоніна бачимо зовсім інше розуміння темпоральності і дещо іншу, на відміну від Дюрана, методологію культуралістського дослідження архетипів.

Запитання: У тексті дисертації Ви часто ведете мову про символи як колективні метафори. Чи є ця ідея авторською, чи вона має досвід попередніх напрацювань, і в чому полягає її зміст?

Відповідь: Дякую за запитання. Цю ідею навряд чи можна визнати авторською, як і мову. Взагалі метафорика притаманна природним мовам через непряме позначення певних складових людського досвіду. Англійська мова, наприклад, відзначається розвиненою метафорикою через притаманну їй багатозначність слів. Кількість метафор у мові може залежати від особливостей її морфології та синтаксису, а останні, в свою чергу, залежатимуть від соціокультурних контекстів і оптики соціокультурної неперервності. Мова презентує ідентичність, яка позначається на її структурі в аспекті послуговування прямими або непрямими засобами вираження значень. Метафори належать до непрямих засобів вираження значень, отже, постають як такі собі символічні кліше повсякденного мовного вжитку.

Одним із класичних досліджень метафор є праця Лакоффа та Джонсона, в якій автори звертають на це увагу в контексті свого монографічного дослідження метафор. Так, в контексті міркувань дослідників, метафора *time is money* описує не просто низку значень, а низку символів, які починають визначати ставлення американського суспільства до часу як форми соціокультурної континуальності. Враховуючи зазначене, ідею щодо подібності символів і метафор не можна вважати автентично-авторською, але такою, що набула подальшого розвитку у дисертації.

Після відповідей на запитання виступили

Науковий керівник, Романенко Юрій Вікторович, д.соц.н., професор.

Науковий керівник охарактеризував актуальність обраної теми дослідження, поставлені та виконані завдання для досягнення мети щодо проведеного наукового дослідження.

Наголосив, що дисертант успішно виконав індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план. Науковий керівник констатував достатню готовність тексту дисертації до захисту. Романенко Ю.В. відзначив дисципліновану роботу здобувача над текстом дисертаційного дослідження та успішне виконання всіх вимог акредитованої ОПП з соціології, а також наукову активність дисертанта через його участь у наукових заходах.

Науковий керівник наголосив на набутті дисертантом необхідної кваліфікації для самостійного розв'язання наукових завдань, його удосконалення в освітній та науковій сфері, вміння проводити як теоретичні, так і емпіричні наукові дослідження, наявність належної кількості наукових публікацій (статей) та праць

пробаційного характеру.

Романенко Ю.В. відзначив завершеність дисертації, спрямованої на розв'язання актуального завдання, що відповідає спеціальності 054 «Соціологія», наголосивши на тому, що її автор, Корень Євген Русланович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії, на підставі Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Рецензенти дисертаційної роботи, які наголосили на позитивних аспектах дослідження та висловили свої побажання та зауваження:

Гладких Валентин Валерійович, к.філ.н., доцента кафедри соціології та політичних наук КАІ.

Рецензент відзначив важливість дослідження архетипів та символів українських казок та легенд в загально (соціологічно) теоретичному аспекті, наголосивши на евристичних можливостях аналізу архетипових образів в формуванні імагосфери українського суспільства. Доповідач зауважив, що йдеться про такі вектори соціо-культурного впливу архетипів та символів, як механізми культурації та соціалізації.

Автор дисертаційного дослідження охоплює в роботі як блок загальної соціологічної теорії, так і галузеві соціології (соціологію культури та соціологію мистецтва). При цьому велике значення має розробка проблеми в аспекті визначення «напрямків соціо-культурного впливу архетипово-символічної складової казок та легенд на реципієнтів епосу з тим чи іншим змістом». Доповідач наголосив на тому, що в період повномасштабної війни між Україною та росією (в чому він погоджується із автором дисертації) «відповідні емпіричні дослідження в зазначених галузях також мають відповідну перспективу як для соціально-політичних проектів формування української ідентичності, так і для соціально-психологічних (міждисциплінарних) студій казок та легенд як соціо-терапевтичних та психотерапевтичних інструментів».

В цілому можна відзначити, що обґрунтованість і достовірність основних теоретичних та емпіричних результатів підтверджується використанням у процесі дослідження теоретичних положень як соціологічної науки, так і низки соціо-культурних досліджень праць вітчизняних і зарубіжних вчених з соціальної психології, етнографії, казкознавства.

Позитивно оцінюючи результати рецензованого дисертаційного дослідження, рецензент відзначив деякі зауваження та звернув увагу на наступні дискусійні моменти:

1. Дисертант визначає у вступі і розгортає цю ідею у першому розділі роботи, що «особливістю українських соціологічних студій архетипіки та символів, які є методологічно значущими для автора дисертаційного дослідження, виступає поєднання аналітичної психології із соціологічним структуралізмом (постструктуралізмом), синергетикою, соціокультурною версією теорії фракталів,

соціологією постмодерну та імаго-студіями Ж. Дюрана» (с. 22 тексту дисертації).

При цьому автор не дає оцінки цьому переліку з точки зору його повноти та змістовності.

2. З досліджень архетипів в аналітичній психології Юнга автор робить доволі сміливий соціологічний висновок про те, що «архетипи не просто символізують собою минуле суспільства, вони наділені “нумінозною” (в сенсі нав’язливо-примусовою) силою повернення індивідуального та спільного сприйняття, мислення, пам’яті в структурні колії минулого. Така ретроверсійність архетипів розкривається в тому числі і в творах мистецтва – казках та легендах, міфах, та їх символах» (с. 37 тексту дисертації). Разом з цим далі (с. 64-67 тексту дисертації) автор згадує українські студії соціологічної архетипіки Е. Афоніна та фрактальну теорію архетипів Донченко, в яких обстоюється думка щодо змінності архетипів в рамках соціально-історичних циклів. При цьому у визначенні складається враження щодо прихильності дисертанта до статизованого розуміння архетипів і його протиставлення архетиповій динаміці, яку майже невраховано. Зазначений момент потребує розлогішого пояснення.

3. Цікавим є висновок дисертанта щодо теорії фантазмів Ж. Лакана і ключової функції мистецтва в контексті цієї теорії. Дисертант пише про те, що «ключова функція мистецтва в контексті такого розуміння архетипів полягає не в тому, щоб запропонувати нам спосіб втечі від соціальної дійсності, а в тому, щоб уявити її як символічне укриття від Реального, певної травматичної, реальної сутності, альтернативою якої стає архетипове ядро як джерело символічних фантазмів мистецтва. Символічні фантазми мистецтва як похідні від архетипових ядер суспільств (спільнот) альтернативні реальності дозволяють суспільству уявляти нездоланий досвід як здоланий і такий, що піддається звладнанню та свідомісній переробці» (с. 63 тексту дисертації). Уточнення потребують соціально-практичні (соціо-технологічні) механізми перетворення цього нездоланного досвіду суспільства на здоланий. Інакше незрозуміло, навіщо було робити такий розлогий висновок.

4. В емпіричному дослідженні дисертант обирає для розробки архетипово-символічної матриці теорію В. Самохвалова, який розглядає архетип як двоскладову структуру, яка містить міфологему та біхевіорему. Тоді можливо було б доцільно у третьому розділі дисертації запропонувати перелік тем ключових міфів з українського епосу?

Вказані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. В цілому, робота Кореня Є.Р. є завершеним, логічно побудованим дослідженням, що має як наукове, так і практичне значення, отримані результати у достатній мірі є обґрунтованими та достовірними. Автором повністю реалізовано як мету дисертації, так і поставлені завдання.

Враховуючи актуальність вирішених завдань, приймаючи до уваги отримані наукові результати, теоретично обґрунтовані наукові положення, використані сучасні методи наукових досліджень, є достатні підстави вважати дисертаційну роботу та представлені до розгляду публікації такими, що задовольняють повною мірою вимогам п.п. 6-9. «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти,

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 р.

Дисертація може бути рекомендованою до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді, а їх автор Корень Євген Русланович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 «Соціологія».

Стригуль Марина Василівна, к.соц.н., доцент кафедри соціології та політичних наук, КАІ

Рецензентка відзначила в дисертаційному дослідженні його актуальність та теоретичну ґрунтовність. Зі структури та змісту роботи можна стверджувати, що автор правильно визначив наукову проблему, сформулював та вирішив її. Сформульовані та обґрунтовані положення мають теоретичне і практичне значення.

Результати дисертаційної роботи були висвітлені автором у 11 наукових працях, із них: 6 статей – у наукових фахових виданнях України; 1 розділ в колективній монографії; 4 праці апробаційного характеру.

Дисертація написана науковою мовою, має логічну структуру, основні результати викладені послідовно та добре обґрунтовані.

До зауважень та дискусійних моментів дисертації можна віднести:

1. В другому розділі роботи автором використано теоретичну матрицю парадигм Дандекера та Ешворта (с. 119-130 тексту дисертації), але саме її використання мало б бути розлогіше обґрунтованим.

2. Уточнення потребує питання щодо можливостей використання положень дисертаційного дослідження для впровадження заходів патріотичного виховання в дошкільних дитячих закладах, що є особливо актуальним в період війни.

3. Для дисертації вагомим додатком могли б слугувати казкознавчі студії, висновки яких могли б бути використаними в емпіричному дослідженні (с. 46-48 тексту дисертації).

4. У дисертаційній роботі спостерігаються деякі описки та окремі стилістичні помилки.

Проте, всі наведені дискусійні положення, зауваження та окремі недоліки загалом не впливають на позитивну оцінку дисертації, носять рекомендаційний характер та можуть бути предметом подальших досліджень автора.

Вважаю, що дисертація Кореня Євгена Руслановича «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект» є завершеною кваліфікаційною працею. Вона містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, що охоплюють широке коло питань, посилянь на важливі концептуальні напрацювання та нормативно-правові документи з авіаційної безпеки.

Зважаючи на актуальність вирішених завдань, отриманих наукових результатів, теоретично обґрунтованих принципових наукових положень, використаних сучасних методів наукових досліджень, підтвердженої значимості, дисертаційна робота та представлені до розгляду публікації, задовольняють повною мірою вимогам п.п. 6-9. «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 р. та може бути рекомендованою до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді, а їх автор Корень Євген Русланович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 «Соціологія».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Недюха М.П., д.філос.н., професор, професор кафедри соціології та політичних наук.

Наголосив на важливості постмодерної парадигми в дослідженні архетипів та символів. На відміну від класичної парадигми наукового пізнання, в постмодерному розумінні символів та архетипів є важливою їх варіативність та множинність, наративність та конструйованість. Доповідач зазначив, що не існує ніяких аргументів на користь субстанціалістського розуміння архетипів та архетипіки. В дисертації, мовляв, відведено багато місце Юнгу та його послідовникам, зокрема – соціо-культурному юнгіанцю П. Піетікайнену. Останній формулює свої ідеї як прихильник модерного світобачення. При ньому культуроцентричний акцент архетипових студій Піетікайнен вважає автентично юнгівським, таким, що був запропонований самим Юнгом ще у минулому столітті. Виступаючий констатував категоричну незгоду із цим підходом в сучасній західній соціології. Хоча Піетікайнен констатує нерозробленість з боку Юнга культурного аспекту теорії архетипів, вважаючи цей аспект доволі перспективним, з чим погоджується автор дисертації, але ця згода може бути підданою ґрунтовній критиці. Піетікайнен не просто запропонував культурно-орієнтовану теорію архетипів, він розгорнув справжню апологетику стосовно генетичного походження архетипів, не маючи при цьому жодних наукових підтверджень їх генетичної обумовленості.

Піетікайнен, ідеї якого розвиває здобувач, за висловом доповідача, намагається всидіти на двох стільцях і ігнорує здобутки дюранівської школи архетипіки. В рамках цієї школи архетипи аналізуються або як соціально-історичні форми уяви, або як динамічні прояви людського переживання. Натомість Піетікайнен має філософські преференції в касієрівській аксіології, намагаючись еклектично сполучати її з еволюційною соціо-біологічною моделлю Е. Стівенса. Отже, розуміння архетипів як символічних форм, які поєднуються з груповими інстинктами, є доволі спірним.

Разом із тим в дисертації, наголосив доповідач, еклектичність соціо-культурного юнгіанства долається за рахунок використання концепцій Х. Кафтанджієва та Д. Хіллмана. Здобувач тим самим відкриває перспективу застосування архетипіки в рекламі, пропаганді, низці інших соціальних технологій, з якими пов'язаний масовий соціальний вплив. І дослідження останнього може стати перспективним в рамках соціології впливу як новітньої галузі теоретичних та емпіричних досліджень.

Відзначив актуальність дисертаційного дослідження для теорії соціології, соціології мистецтва та соціології культури. Виступаючий наголосив на доволі значному за обсягом емпіричному дослідженні, яке дало можливість верифікувати ключові положення авторського розуміння архетипів та символів. Недюха М.П.

відзначив працездатність дисертанта, великий обсяг матеріалу. Підтримав роботу.

Грищенко Неля Іванівна, ст. викладач кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Відзначила високу якість дисертаційного дослідження та наголосила на його важливості для дослідження українського епосу та формування української ідентичності в умовах повномасштабної війни. Архетипово-символічна складова має неабияке значення для підростаючого покоління, оскільки наративи казок і легенд є важливими складовими соціалізації. В цілому підтримала роботу і побажала успіхів дисертанту в подальшому захисті.

Полова Н.О., к.соц.н., доцент кафедри соціології та політичних наук КАІ.

Констатувала значну актуальність роботи для соціології, наголосивши на малочисельності подібних досліджень. Виступаючи зазначила готовність роботи до захисту, зрілість авторської концепції та те, що дисертація заслуговує бути захищеною. Полова Н.О. відзначила глибоке розуміння автором сутності архетипіки в соціології мистецтва та культури наукової роботи, глибоке розкриття архетипів та символів в різних типах епосу. В цілому висловила підтримку та побажала успіху здобувачеві.

Третяк О.А., д-р. політ. наук, проф., зав кафедри соціології та політичних наук КАІ. Наголосив на важливості архетипів та символів як в суспільствах архаїчного, так і модерного і постмодерного типу. Адже міфи, представлені в казках та легендах, морфогенетично склалися в культурі в еволюційно-безсвідомий спосіб. В епоху постмодерну переживається справжній бум витворення артефактних міфів, міфів-вигадок, міфів-проектів, які, обслуговують політичні проекти.

В контексті зазначеного, відзначив доповідач, дисертація Кореня Є.Р. є важливою під кутом зору дослідження групових фантазмів, основи аналізу яких представлено в структуралізмі та структуралістському психоаналізі. Мистецький фантазм в контексті авторського розуміння здобувача постає розгорнутою символізацією архетипів, в якому суб'єкт стримує самого себе від руйнування через фантазійне злиття з ворожим об'єктом. Для цього злиття в мистецтві (включаючи епос) використовуються засоби символічного реєстру (мови), яка розкривається як Інший. Відчужений від свідомості суб'єкта Інший заповнює його (суб'єкта) порожнечу символами, чим досягається стан умовного (фіктивного) вирівнювання.

Виступаючий наголосив на важливості дослідження фантазмів як скриптів (культурних сценаріїв) розгортання уяви представників тієї чи іншої спільноти в епічних сюжетах в тому числі. Фантазми містять, по-перше, скрипти утворення образів одновимірно-ідеалізованих суб'єктів (героїчних типажів), яким в культурній та соціальній реальності відповідають ідентичності індивідуальних та групових акторів з символічними ознаками абсолютного домінування та символічними маркерами порядку.

По-друге, скрипти утворення одновимірно-демонізованих образів Інших (їх антагоністів або ж перешкод), яким відповідають символічні маркери простору хаосу. В фантазмах містяться також скрипти досвіду реального та/або уявного звладнання із Іншими (символічно-чужими) через фантазми як

символізації спільнотної уяви та соціальні фрейми сприйняття архетипу (без яких вони лишалися б нумінозними та тотально-іраціональними). В період повномасштабного вторгнення росії епічні наративи набувають важливого значення в культурно-інформаційній війні, яка ведеться всіма медіа-засобами. Адже ворог постійно послуговується фантазмами щодо України в своїй пропаганді, розповідаючи своєму населенню казки про українців. Створення конкурентних фабрик виробництва епічних сенсів, епічних наративів дійсно може стати чинником перемоги у культурній війні. В цілому Третяк О.А. відзначив високий рівень підготовленої дисертації, підтримав здобувача та висловив побажання успіху у подальшому захисті роботи.

Ніколенко В.В., д. соц. наук, доцент, професор кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Відзначив, що юнгіанська концепція образу як ключового елементу психіки з усіма притаманними йому ознаками дозволяє досліджувати не лише психічну реальність особи в її персональному сприйнятті або ж аперцепції, особистій психобіографії, але і виходити на аналіз символічного універсуму суспільства. Йдеться про образи, які набувають значення соціальних символів, вони завдяки своїй атрактивності втягують особу у певну взаємодію і формують групову ідентичність. При цьому образи-символи діють як медіатори між усвідомленою та безсвідомою реальностями. Виступаючий наголосив на тому, що образи-символи постають в алегорично-інтерпретаційній функції та суспільству, політичним елітам допомагають упоратися із внутрішніми та зовнішніми конфліктами і розв'язати їх через символізацію.

Доповідач відзначив, що не будь-який образ є соціальним символом, оскільки символ має видові властивості та відмінні щодо родового типу образів ознаки. Йдеться, зокрема, про зв'язок образів-символів з соціальною фантазією, архетипами колективного безсвідомого, з якими особа постійно взаємодіє, але яке їй не належить, яким вона не володіє. Водночас, зауважив доповідач, соціальні образи-символи через їх приналежність до соціальної пам'яті володіють ознаками невиразності в поєднанні з вагомістю і ненав'язливою впливовістю, через них вдається підкорити особу та соціальну групу, змусити їх до узалежнення при паралельному наділенні узалежненого надлишковою енергією. Важливість дослідження символів казок та легенд зумовлена їх полівалентністю, отже, сконцентрованою в образі протилежностей ідей, устремлінь, бажань тощо), що робить соціальних реципієнтів, як дітей, так і дорослих, вразливими.

Доповідач відзначив також, що через образи-символи казок та легенд відбувається пробудження соціально-історичної пам'яті, яка також функціонує і як образна структура соціальної психіки, і як низка соціальних інституцій, які забезпечують проведення політики пам'яті. Складниками останньої є образи-символи, які створюються в полі колективного безсвідомого, і через які означені соціальні інституції (включаючи державну пропаганду) прагнуть залучити, втягнути різні соціальні групи у якусь активність.

Наприкінці виступаючий наголосив на тому, що дисертація є важливою,

актуальною і значущою працею, підтримав дисертанта і побажав успіху в подальшому захисті.

Андрущенко А.І., докторка соц. наук, професорки, зав.кафедри загальних і соціально-економічних дисциплін Державного університету економіки і технологій (м.Кривий Ріг) (*зовнішній рецензент*)

Український епос має велику кількість символів, котрі виявляють себе у різних образах. Символи, що зустрічаються в українських епічних творах виявляють себе у різноманітних архетипах. Різні символи мають свої переважаючу частотність представленості себе у тому чи іншому архетипі (архетипах). З точки огляду аналізу, було обрано символи, що вказують на тих чи інших персонажів безпосередньо чи опосередковано, так як такі символи є найбільш часто повторюваними в епічних творах, а також найбільш залученими у його розгортанні.

Український епос автором дисертації умовно можна поділити за ознакою ключової залученості у ньому головних персонажів, що уособлюють ті чи інші символічні вмісти. Даний епос містить у собі різноманітні міфологеми та біхевіореми, що впливають із ключових символів різних типів українського епосу: спіритуального епосу, антропо-/соціо- епосу, зооепосу та вегетоепосу. Загалом здобувачем проаналізовано 1600 текстів українських казок та легенд (по 400 в кожному типі епосу).

Маю відзначити в даному дослідженні високу значущість і наукову обґрунтованість положень дисертації в аспекті дослідження соціо-культурної ролі архетипів та символів в українських казках та легендах як для соціологічної теорії, так і для галузевих соціологій.

Структура та зміст роботи свідчать про те, що автором правильно визначено, сформульовано та вирішено наукову проблему, сутність якої полягає в протиріччі між наявністю архетипово-символічного простору казок та легенд як сфери соціальної уяви (імагосфери) та малою дослідженістю трансльованих цим простором культурних та соціальних значень у їх (архетипів та символів) взаємозв'язках та взаємодіях.

Сформульовані та обґрунтовані положення мають як теоретичне, так і практичне значення.

Результати дисертаційної роботи були висвітлені автором у 11 наукових працях, із них: 6 статей – у наукових фахових виданнях України; 1 розділ в колективній монографії; 4 праці апробаційного характеру.

Результати досліджень використані в практичній діяльності. Дисертація написана науковою мовою, має логічну структуру, основні результати викладені послідовно та добре обґрунтовані.

Зауваження до дисертації:

1. Наводячи пріоритетні для автора соціологічні теорії дослідження архетипів та символів, необхідно було подати їх в узагальнено-табличному вигляді для наочності.

2. В емпіричному розділі дисертації (с. 160-280 тексту дисертації) необхідно було приділити більше уваги якісному семіотично-семантичному аналізу архетипів та символів українських казок та легенд.

3. Варто було б звернути увагу на впливи інших культурних систем на формування архетипів та символів в ключових типах представленого в емпіричному дослідженні епосу (с. 280 тексту дисертації).

4. Цілком можливо, варто було б звернути увагу на роль архетипів та символів українських казок та легенд у формуванні української ідентичності, присвятивши цьому окремий параграф дисертації.

5. У дисертаційній роботі мають місце незначні неточності, описки та окремі стилістичні помилки.

Проте наведені зауваження та дискусійні моменти не зменшують значимості отриманих наукових результатів, не впливають на загальну позитивну оцінку наукового рівня дисертації та перспективність самої роботи.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційна робота є самостійно виконаною, завершеною кваліфікаційною науково-дослідною роботою, в якій отримані нові науково обгрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання.

Дисертація Кореня Євгена Руслановича «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект» повністю відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 та може бути рекомендованою до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Щербина В.В., докторка соціологічних наук, доцентка, професорка кафедри соціології та соціальної роботи Інституту масової комунікації Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) (*зовнішній рецензент*)

У рамках людського досвіду деякі образи соціального світу ідентифікуються як символи, що зазнають втілення у життєвому світі. Символи є сигналами активації відповідних спогадів та стимулами виникнення емоцій в життєвому світі індивідуальних та соціальних суб'єктів. Символи дозволяють здобути новий соціальний досвід, який виходить із життєвого світу соціального повсякдення. Кожен новий досвід несе нове символічне значення. Досвід, втілюючись у життєвому світі, одночасно впливає на соціальне пізнання та соціальні практики. Однією з цікавих тем соціології мистецтва є дослідження архетипової символізації в творах мистецтва та символів як складової символічного універсуму отримання естетичного досвіду. Традиційний образ твору мистецтва в основному фокусується на естетичному досвіді, досвіді сенсу та емоційному досвіді його фізичних носіїв. Згідно з цим визначенням, естетичний досвід спирається на сприйняття форми та матеріалу, тоді як переживання сенсу є розрахованим на інтерпретацію особистого, соціального та культурного значення творів мистецтва.

Юнгіанські дослідження образів, символів та архетипів дозволяють подивитися на естетичний досвід під кутом зору символічних взаємодій. В них наголошується на важливості соціальних та етичних аспектів у символічних

інтера́кціях. У цьому випадку естетика не обмежена фізичними особливостями образів творів мистецтва, але має враховувати символічне значення взаємодій між реципієнтами та творами мистецтва. Дослідженню можливостей таких взаємодій і є присвяченою дисертація Кореня Євгена Руслановича «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект».

У дисертаційному дослідженні взято за основу розрізнення ключових парадигм дослідження символів концептуальну схему Джонсона, Дандекера та Ешуорта. В рамках цієї схеми визначено чотири парадигми соціологічного теоретизування (емпіричну, раціоналістичну, суб'єктивістську та субстанціалістську), яким відповідає чотири аспекти дослідження автором дисертації символів в сюжетах українських казок та легенд.

Емпірична парадигма дозволяє аналізувати символи в аспекті здорового глузду і буденного розуміння як такі, що наділені звичайними значеннями і можуть фіксуватися у вигляді образів буденної свідомості. Зрозумілі в рамках емпіризму значення символів українських казок та легенд піддається фіксації за певними ознаками (поведінковими патернами або біхевіоремами), з якими автор працює в емпіричному дослідженні.

Дисертація «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект» Кореня Євгена Руслановича є самостійною науковою працею, в якій наведено теоретичні положення та висновки, власні ідеї та розробки авторки, які дають змогу повною мірою вирішити поставлені завдання. Усі висновки та практичні рекомендації, винесені на захист, розроблені дисертантом особисто, є актуальними і значущими як для теоретичної соціології, так і для галузевих соціологій. Таким чином, дослідження повністю відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 та може бути рекомендованою до захисту у разовій спеціалізованій вчентій раді.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Кореня Євгена Руслановича на тему «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 054 «Соціологія»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Казки та легенди є важливою складовою соціо-культурної сфери, яка має велике значення для формування ідентичності спільноти і суспільства. Ця ідентичність багато в чому визначається мистецтвом як однією із ключових аксіосфер. Мистецтво є цариною соціальної уяви, що за ступенем своєї впливовості не поступається, а іноді і перевершує раціональні форми осягнення світу.

Актуальність теми зумовлена незначною кількістю праць в галузях соціології мистецтва та соціології культури, присвячених значенню архетипово-символічних складників казок та легенд. Казки та легенди виконують щодо архетипів та символів роль своєрідних архівів, а самі архетипи та символи виступають, в свою чергу, транспортерами-носіями безсвідомих культурних значень. Через них ці безсвідомі і надсвідомі значення транслюються групам реципієнтів з різними соціально-демографічними характеристиками. Тим не менш, сам контакт останніх із архетипами та символами ніколи не буває безнаслідковим. Особливо, коли наративи казок і легенд переходять у сферу театрального мистецтва, кіноіндустрії, комп'ютерних ігор, отже, ширший культурний простір.

Архетипи і символи казок та легенд формують як суб'єктну (ідентитарну), так і соціально-практичну складову суспільства. Остання обставина зумовлена їх наскрізною присутністю (через символічне наповнення сюжетів та формування образів героїв). Одним з ефектів такої присутності стає приховане формування через архетипові міфологеми та відповідні їм символічні біхевіореми сценаріїв соціально-взірцевої поведінки молодших поколінь. Маючи певне семантичне поле і відтворюючи його через казки та легенди, архетипи та символи виступають «транспортерами» культурних значень і засобами формування української ідентичності. На основі дослідження наукових джерел як в соціології культури та мистецтва, так і міждисциплінарних студіях, є достатні підстави вважати зазначений аспект мало розробленим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота пов'язана з планами науково-дослідної та навчальної роботи і відповідає тематичній спрямованості наукових розробок, що здійснювалися у Національному авіаційному університеті, кафедрою соціології та політичних наук, а саме в рамках держбюджетної науково-дослідницької роботи кафедри соціології та політичних наук «Авіапасажери як предмет соціологічного дослідження: науково-інституційні аспекти» №34-2022/12.01.08. У контексті зазначеної тематики, наявна дотичність проблематики дисертації у зв'язку з проблематикою науково-дослідної теми кафедри. Зазначені результати роботи, що демонструють актуалізацію проблеми спрямованого впливу на формування потреб та пропозицій задля їх задоволення завдяки транзитній (транспортній) рекламі.

Результати дисертаційного дослідження були використані задля вдосконалення та доповнення лекційних та практичних занять з таких навчальних курсів: «Соціологія щастя», «Етносоціологія», «Вступ до спеціальності», котрі є частиною освітньо-професійної програми «Соціологія», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Зазначені курси отримали доповнення навчально-методичних рекомендацій, зокрема удосконалення матеріалів лекційних та практичних занять. У навчально-методичних матеріалах до курсу: «Соціологія щастя» було доповнено розглядом тематики: юнгіансько-аналітичних та міждисциплінарними парадигмам, що стосуються проблематики архетипової природи щастя та його символічної презентації. У навчально-методичних матеріалах до курсу: «Етносоціологія», запропоновані тематичний блок, що присвячений специфічним для українського етносу символічним репрезентаціям архетипів в українських казках та легендах.. До

навчального курсу «Вступ до спеціальності», доповнено окремими тематичними блоками, що присвячені соціологічним вектором реалізації юнгіанства та розвитку міждисциплінарних підходів до поняття архетипів, символів у спеціальних та галузевих соціологічних теоріях.

Також результати дисертації були успішно впровадженні у діяльності науково-дослідного інституту електромеханічних приладів, вул. Академіка Кримського, 27. У ході роботи над дисертаційною темою було проведено цілу низку науково-практичних заходів, де здійснювалася апробація наукового дослідження (довідка про впровадження № 37, від 27.03.2025). У ході зазначених заходів, було здійснено цілу низку науково-практичних результатів, що дозволяють здійснювати ефективний менеджмент працівників науково-дослідного інституту

Тема дисертації відповідає освітньо-науковій програмі «Соціологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 054 «Соціологія» в КАІ (зокрема, ОК 1.3.1., ОК 1.3.2., ВК.2 ВК. 3)

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в побудові концептуальної схеми взаємозв'язків між архетиповими образами та символами українських казок та легенд.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі наукові завдання:

1) визначити науково-теоретичні засади дослідження архетипів (архетипових образів) та запропонувати авторську концептуальну схему розуміння архетипів (архетипових образів) як соціо-культурних утворень;

2) здійснити огляд та парадигмальний аналіз ключових теорій дослідження архетипів (архетипових образів) в українській та світовій соціології;

3) охарактеризувати ключові типології архетипів (архетипових образів) та обрати з проаналізованих типологій найбільш релевантну для емпіричного дослідження архетипових образів українських казок та легенд;

4) визначити науково-теоретичні засади дослідження символів та запропонувати авторську концептуальну схему розуміння символів як соціо-культурних утворень;

5) здійснити огляд та парадигмальний аналіз ключових теорій дослідження символів в українській та світовій соціології;

6) провести емпіричне дослідження взаємозв'язків архетипових образів та символів в українських казках та легендах.

Об'єктом дослідження є архетипи (архетипові образи) та символи як соціокультурне утворення.

Предметом дослідження виступають особливості взаємозв'язків між архетипами (архетиповими образами) та символами в українських казках та легендах.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є соціо-культурно-орієнтоване юнгіанство в поєднанні із соціологічним структуралізмом та постструктуралізмом, частково – поняттєвим апаратом соціологічно-орієнтованої синергетики та соціології постмодерну.

Наукова новизна дослідження. У дисертаційній роботі здійснено вирішення науково-теоретичної задачі, яка полягає в протиріччі між наявністю архетипово-символічного простору казок та легенд як сфери соціальної уяви (імагосфери) та

малою дослідженістю трансльованих цим простором культурних та соціальних значень у їх (архетипів та символів) взаємозв'язках та взаємодіях. У дисертаційній роботі, - із урахуванням сформульованих завдань, - обґрунтовано низку теоретичних та емпіричних положень.

уперше:

- сформульовано розгорнуту робочу дефініцію архетипу, прийнятну як для подальшого теоретичного аналізу, так і для емпіричних досліджень, відповідно до якої:

А) Архетип є структурою колективного (спільнотного) безсвідомого, яка виконує функцію сценарного структурування в соціально-історичному досвіді великих спільнот і здобуває символічне вираження в різних сферах пізнавальної діяльності та соціальних практик.

В) В сфері пізнання архетипи можуть векторизувати пізнавальні процеси, зокрема, уяви, виступаючи як сховищами (архівами) спільнотної пам'яті, з якої соціальне сприйняття та уява отримують форми організації символічного досвіду та набори символів, так і праформами уяви, що задають цінність того чи іншого образу. Цінність будь-якого архетипового образу в культурі може визначатися як культурно-меморіальними, так і імагінальними чинниками. Тим не менш, архетиповість образу визначається не його ноуменальними особливостями, а зв'язком із цінностями, що дозволяє визнавати цей образ визначаюче-визначальним (владним) в аспекті структурації пам'яті та уяви.

Зазначені форми організації символічного досвіду та символи характеризуються культурною атрактивністю та слугують для великої спільноти джерелом міфологем, що спрощують світосприйняття за рахунок формування двополосної (дихотомічної) картини світу.

С) Архетипові міфологеми як символу-упорядковуючі структури через релігію, філософію, ідеологію, образотворче мистецтво, архітектуру, епос, драматургію та ін. можуть набувати ознак фрактальності, а отже, ставати програмуючими щодо спільнотного безсвідомого чинниками рекурсії культурного та соціального порядку.

Д) Соціо-програмуючі можливості архетипів в мистецтві (з урахуванням (пост)структуралістського, постмодерністського та юнгіанського розуміння) можуть реалізовуватися через систему символів-образів творів мистецтва в спільнотних фантазмах. Фантазми містять скрипти спільнотної уяви, які змістовно складаються з:

Da) скриптів утворення образів одновимірно-ідеалізованих суб'єктів (героїчних типажів), яким в культурній та соціальній реальності відповідають ідентичності індивідуальних та групових акторів з символічними ознаками абсолютного домінування та символічними маркерами простору порядку;

Db) скриптів утворення одновимірно-демонізованих образів Інших (їх антагоністів або ж перешкод), яким відповідають символічні маркери простору хаосу;

Dc) скриптів досвіду реального та/або уявного звладнання із Іншими (символічно-чужими) через фантазми як символізації спільнотної уяви;

Dd) соціальних фреймів сприйняття архетипу (без яких вони лишалися б

нумінозними та тотально-іраціональними).

- запропоновано визначення архетипових міфологем як метафор, через які реальні ідентичності можуть розкриватися в імагінальній формі шляхом їх віталізації. При цьому уточнено, що метафори в архетипових міфологемах та символах епосу, сюжетах казок та легенд як відповідних їм біхевіоремах дозволяють переоповідати про культуру та суспільство в розширеній символічній формі шляхом символічних проєкцій культурних та соціальних значень на світ небесних тіл та стихій, рослин, тварин, людей та суспільство, духовних сутностей. Як складові частини міфу, архетипові міфологеми при контакті з ними підтримують культурний та соціальний аутопоейзис через міфопоейзис та психопоейзис.

удосконалено:

- положення про архетипи як апіорні форми структурування символічного досвіду, які в мистецтві визначають стійкі пресупозиції колективного безсвідомого в роботі уяви митців, як в безособових (фольклорних), так і літературно-персоналізованих епічних творах (казках та легендах). Удосконалення полягає в уточненні ідеї щодо того, що архетипи в фантазійно-символічних версіях прорітизують та тематизують ті чи інші культурні та соціальні цінності в низці символічних інваріантів, припускаючи, поруч з нею, множину варіативів. Означена обставина стає основою для повторюваності та міжкультурної дифузії ключових персонажів, їх «характерології», сюжетів та їх окремих символічних елементів в казках та легендах різних народів (етнічних, національних спільнот);

- положення, згідно якого архетипові міфологеми як образи уяви, які в творах епосу наділяються позитивною або негативною цінністю, мають дихотомічну структуру. Проте, автори, які пропонують типології архетипів, дотримуються їх безособового (структурно-структуралістського) або особистісного (суб'єктного) розуміння. В теорії Юнга поєднані як перше, так і друге, оскільки юнгівська типологія включає як безособові архетипи (тінь, персону, его, аніма, аніmus), так і особистісно-орієнтовані архетипи (дитя, мати (велика мати, зла мати), батько (великий батько, злий батько) тощо.

- положення, згідно якого всі архетипи містять ті чи інші значущі образи уяви або пам'яті, наділені культурною або соціальною цінністю, і через це утворюють еталонні моделі наслідування з минулого або майбутнього. Відзначено, що безособові архетипи відображають в більшій мірі культурну або соціальну статику і стосуються неживого (мінерального, технічного, архітектурно-речового) світу і мають розгорнуті символічні репрезентації, отже, є представленими в символічному оточенні у вигляді конкретних (як правило, візуально-наочних) образів. Вони мають переважно меморіальну (ретроспективну) цінність, що виражається в обмежених масштабах впливу, в тому числі і в творах мистецтва (казках та легендах). З іншого боку, особистісні (суб'єктні) архетипи представлені динамічними сценаріями, що «мігрують» з однієї історичної епохи до іншої, тому мають надчасову культурну та соціальну цінність. Зазначене відкриває їх можливості не лише для структурування казок та легенд, але і використання в індустрії культури (кіномистецтва), рекламі, пропаганді, брендингу та ін. комунікативних технологіях.

набули подальшого розвитку:

- положення, згідно якого символи казок та легенд метафорично маніфестують ідентичності як констеляції культурних сенсів, які вибірково інтерналізовані тими чи іншими спільнотами. При цьому символи дозволяють як наділяти ці ідентичності позитивним або негативним значенням, так і конструювати ідентичності реципієнтів сюжетів казок та легенд у міфології та мистецтві, в чому розкривається їх перформативний потенціал. Через символи казок та легенд повсякденна мова набуває міфологізованості, що означає інверсію дійсності. Казки і легенди парадоксально приховують соціо-культурну реальність там, де вони її розкривають, і розкривають її там, де вони її приховують (Р. Барт).

- положення, згідно якого логосфера казок та легенд, представлена як низка типових символічних перформативів, сприяє поширенню відповідних культурних та соціальних уявлень, а отже, підтримує соціо-культурний «статус-кво» із загально-прийнятими інтерпретаціями реальності. В аспекті подальшого розвитку ідей культурної гегемонії С. Холла та символічного домінування/наси́льства П. Бурдьо уточнено, що в якості таких символічних перформативів українські казки та легенди постають як технології художнього формування та фіксації консенсусу з приводу низки соціально-історичних проблем (С. Холл) та утвердження гегемонії через сферу художніх дискурсів, естетичних смаків та габітусів (П. Бурдьо). Символи казок та легенд презентують трансцендентні ідеї, оскільки постають як продукти спільнотної уяви. Тим не менш, їх особливістю є презентація цих ідей через буденні об'єкти та події (А. Шюц)

Теоретичне значення роботи полягає у вирішенні актуальної наукової задачі, яка полягає в протиріччі між наявністю архетипово-символічного простору казок та легенд як сфери соціальної уяви (імагосфери) та малою дослідженістю трансльованих цим простором культурних та соціальних значень у їх (архетипів та символів) взаємозв'язках та взаємодіях. Наукові положення, висновки та рекомендації, які були сформульовані в дисертації, у повній мірі відповідають вимогам до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій сформульованих у дисертації, їхня достовірність забезпечені:

- професійним всебічним вирішенням автором низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, у відповідності до адекватно сформованої структурно-логічної схеми дослідження, що визначена метою: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний із попереднім і продовжує та доповнює його;

- використанням широкої джерельної бази за темою дисертації й достатнім масивом емпіричних даних, отриманих в семантично-семіотичному контент-аналізі вибірки українських казок та легенд.

Практичне значення та використання результатів дисертаційного дослідження полягає тому, що сформульовані у дисертації висновки, положення, рекомендації й пропозиції можуть бути використані:

- у практичній діяльності – для розробки проектів політичних рішень та нормативно-правових актів у сфері підтримки культурного будівництва загалом та української макроідентичності зокрема;

- у навчальному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників, робочих навчальних програм з загальної соціологічної теорії та галузевих соціологій, зокрема – з соціології культури, соціології мистецтва, спецкурсів з соціології епосу, соціології візуальних образів;

- у науково-дослідній роботі – для подальшого вдосконалення соціологічних та соціо-культурних досліджень архетипіки та символічної складової українського епосу як важливої складової імагосфери та формування української ідентичності.

Результати даної дисертаційної роботи використані в діяльності АТ Науково-дослідного Інституту електромеханічних приладів. У ході роботи над дисертаційною темою було проведено низку науково-практичних заходів, де здійснювалася апробація наукового дослідження, та було отримано низку науково-практичних результатів, які дозволили підвищити ефективність менеджменту працівників науково-дослідного інституту (довідка про впровадження № 37, від 27.03.2025).

Результати дослідження було впроваджено в навчально-методичній діяльності кафедри соціології та політичних наук КАІ факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ протягом 2022-2023 та 2023-2024 н.р.

Результати дисертаційного дослідження були використані задля вдосконалення та доповнення робочих навчальних програм (лекційних та практичних занять) з таких навчальних курсів: «Соціологія щастя», «Етносоціологія», «Вступ до спеціальності», котрі є частиною освітньо-професійної програми «Соціологія», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (акт про впровадження результатів дисертаційної роботи від 28.03.2025.)

Особистий внесок здобувача. Дисертація «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект» Кореня Євгена Руслановича є самостійною науковою працею, в якій наведено теоретичні положення та висновки, власні ідеї та розробки авторки, які дають змогу повною мірою вирішити поставлені завдання. Усі висновки та практичні рекомендації, винесені на захист, розроблені дисертантом особисто.

Апробація результатів дослідження. Найважливіші ідеї, висновки, рекомендації, отримані в дисертації, оприлюднені на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, у тому числі: «Science, education, innovation: Topical issues and modern aspects» (Tallinn, Estonia, 2023); «Scientific horizon in the context of social crises» (Tokyo, Japan, 2023).; «Recent advances in global science» (Vilnius, Lithuania, 2023); «Global and regional aspects of sustainable development» (Copenhagen, Denmark, 2023).

Публікації. Результати дисертаційної роботи було висвітлено автором у 11 наукових працях, із них: 6 статей – у наукових фахових виданнях України; 1 розділ в колективній монографії; 4 публікації у збірниках матеріалів конференцій.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Статті у фахових виданнях України:

1. Корень Є.Р. Деякі архетипи та символи в структурі епічних творів: до постановки проблеми соціології мистецтва. *Соціальні технології: актуальні*

проблеми теорії та практики. 2022. Вип. 93. С.89-102. DOI: <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2022.93.7>

2. Koren Ye.R. Visual symbols in romanian epic works. Part 1. Theoretical foundations of the research and description of the plot. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики.* 2022. Вип. 94. Р.57-65. DOI: <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2022.94.4>

3. Koren Ye.R. Visual symbolism in romanian epic works. Part 2. Analysis of the centrator through symbolic descriptors. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики.* 2022. Вип. 95. С.36-46. DOI: <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2022.95.4>

4. Koren Ye.R. Visual features of symbolic and plot components in Ukrainian epic works (based on the empirical material of Ukrainian epic works). Part 1. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики,* 2023, Вип. 97. С.31-41 DOI: <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2023.97.3>

5. Корень Є.Р. Особливості образу Абсолюту у символічно-сюжетних складових українських епічних творів (на емпіричному матеріалі окремих казок та легенд). *Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані».* 2023. Т. 26, № 6. С. 127–135. DOI: <https://doi.org/10.15421/1723140>

6. Корень Є.Р. Поняття архетипу та дискусії щодо нього у юнґіанських студіях. *Перспективи. Соціально-політичний журнал.* 2024. № 4. DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.4.30> С. 236–244.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Romanenko Yu.V., Koren Ye.R. Archetypes and symbols in epic works: Problems and features. Scientific horizon in the context of social crises. Proceedings of the 13th international scientific and practical conference, Tokyo, 26–28 February 2023. P.239-243. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conferenceproceeding/article/view/2511>

2. Романенко, Ю.В., Корень, Є.Р. Візуальні символи в румунських епічних творах. Science, education, innovation: topical issues and modern aspects. Proceedings of the 8th international scientific and practical conference, Tallinn, 16–18 February. 2023. P.244-248. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2368>

3. Romanenko Yu.V., Koren Ye.R.. Archetypes and symbols of epic plots: some theses before posing the problem. Recent Advances in Global Science. Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference., Vilnius, 6–8 March. 2023. P.230-233. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2604>

Романенко, Ю.В., Корень, Є.Р. Аналіз твору українського епосу, деякі тези до постановки проблеми в соціології мистецтва. Global and Regional Aspects of Sustainable Development. Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference. Copenhagen, 26-28 March. 2023 p., P.218-222. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2818>

Структура та обсяг дисертації. Структура та обсяг дисертації.

Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (192 найменування) та 5-ти додатків. Загальний обсяг дисертації складає 325 сторінок, з них основного тексту - 264 сторінки.

Характеристика особистості здобувача. Під час підготовки дисертаційної роботи Корень Є.Р. виявив себе як продуктивний дослідник-соціолог, здатний самостійно на належному науково-методичному рівні вирішувати теоретичні та практичні завдання. Він у повній мірі володіє сучасними методами теоретичного та емпіричного аналізу, має належний рівень теоретичної та практичної підготовки.

Оцінка мови та стилю дисертації. Текст дисертації викладено грамотною мовою, логічно та послідовно. Матеріали дослідження викладені з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертація оформлена згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України.

Відповідність принципам академічної доброчесності. Дисертація не містить необґрунтованих запозичень та плагіату. У роботі дотримано правила посилання на джерела інформації у випадку використання підходів, положень, тверджень, відомостей. Надано достовірну інформацію про результати досліджень, джерела інформації.

Рецензенти рекомендують: відповідно до пп. 15-16 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, *пропонується такий склад разової ради:*

Голова ради:

ТРЕТЯК Олексій Анатолійович, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Рецензенти:

Гладких Валентин Валерійович, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Стригуль Марина Василівна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Офіційні опоненти:

Каменська Тетяна Григорівна, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Гордієнко Наталія Миколаївна, доктор соціологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності Комунального закладу

вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Усі члени разової спеціалізованої ради не мають реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача Кореня Євгена Руслановича та/або його наукового керівника.

У результаті попередньої експертизи дисертації Кореня Євгена Руслановича і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Кореня Євгена Руслановича «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект».

2. Вважати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Кореня Євгена Руслановича «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект» відповідає спеціальності 054 «Соціологія» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів №341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. і №507 від 03.05.2024 р.).

3. Рекомендувати дисертаційну роботу «Архетипи і символи в українських казках та легендах: соціокультурний аспект», подану Коренем Євгеном Руслановичем на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 за спеціальністю 054 «Соціологія» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

4. Рекомендувати Вченій раді затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

ТРЕТЯК Олексій Анатолійович, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Рецензенти:

ГЛАДКИХ Валентин Валерійович, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

СТРИГУЛЬ Марина Василівна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та політичних наук факультету психології, комунікацій та перекладу КАІ

Офіційні опоненти:

КАМЕНСЬКА Тетяна Григорівна, доктор соціологічних наук, професор,

професор кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ГОРДІЄНКО Наталія Миколаївна, доктор соціологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації Кореня Євгена Руслановича:

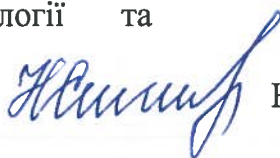
“за” – 9

“проти” – немає

“утримались” – немає

Головуючий на засіданні:

доцент кафедри соціології та
політичних наук КАІ,
к.соц.н., доцент

Наталія ПОЛОВА

Секретар засідання:

старший викладач кафедри соціології
та політичних наук КАІ

Неля ГРИЩЕНКО

ПОГОДЖЕНО:

Проректор з наукових досліджень та
трансферу технологій КАІ,
д.т.н., професор

Сергій ГНАТЮК